

Ármay Szabó Ádám

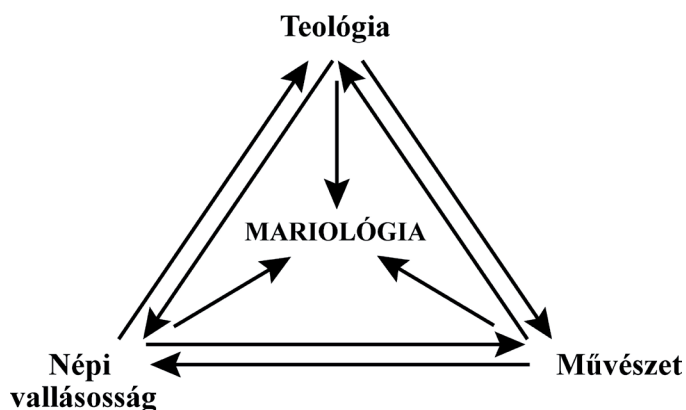
Az Ég Királynője a Szentírás fényében

Francesco Botticini: Mária mennybevétele, 1475–1476

Bevezetés

Mária mennybevétele egy katolikus hittétel, amit 1950. november 1-én *XII. Piusz pápa* (1939–1958) a negyedik Mária-dogmaként hirdetett ki. A négy Mária-dogma, hogy Mária Istenanya (431; efezusi zsinat), örökké szűz (649; lateráni zsinat), szeplőtelenül fogantatott (1854; *Ineffabilis Deus* bulla), és mennybe vétetett (1950; *Munificentissimus Deus* apostoli rendelkezés) a kegyelembe fogadott, alázatos és engedelmes szolgálólányból fokozatosan a kegyelemmel teljes, isteni szférába felemelkedett méltósággá deklarálja Mária személyét. A teológia mellett a lelkeségi irodalom, a művészetek, a népi kegyesség, az apokrif irodalom és a magánkinyilatkoztatások komoly szerepet játszottak ezeknek a dogmáknak a kialakulásában és fejlődésében. Három fő pilléren (mint egy háromlábú széken) trónol tehát a mariológia:

Ezek a különböző területek formálták ki a mariológiát, miközben hatottak egymásra is. A három pillér közé helyezhetjük a többi:

- a teológia és a népi vallásosság közé a lelkeségi irodalmat,
- a népi vallásosság és a művészetek közé a magánkinyilatkoztatásokat,
- a művészetek és a teológia közé pedig az apokrif irodalmat.

Így van egy kreatív (művészetek és magánkinyilatkoztatások), egy normatív (teológia és apokrif irodalom) és egy gyakorlati (népi vallásosság és lelkeségi irodalom) összetevője a rendszernek. Mivel laza és alulról építkező dogmarendszerrel¹ beszélünk, így ha a dogmatika és dogmatörténet mellett kihagynánk a valláslelektani és a művészettörténeti (fel)hajtóerőket, lemaradnánk Mária „mennyebe emelkedésének” igazi okairól és mélységeiről. „A művészet még a vallási szövegeknél is világosabban megmutatja, hogyan alakult ki és fejlődött Mária kultusza. De a művészet nem éri be pusztán ábrázolással, bemutatással: cselekvő részese lett a kultuszépítésnek, hatással van arra, támpontul szolgál mind az egyéni áhítatnak, mind a hivatalos liturgiának.”²

Mária mennybevételének dogmája

A római katolikus tanítás szerint Mária mennybemenetele/mennybe ragadtatása³ (*assumptio*⁴) a következőképpen történt: büntelen volta miatt elragadtatott Jézus Krisztus jelenlétebe fizikai testben.⁵ Ezzel azt állítják a katolikus dogmatikusok, hogy mennyei testben van Mária a mennyben, a többi Krisztusban elhunyttól eltérően, akik csak az eszkatologikus események alkalmával kerülnek testestül-lelkestül a mennybe.⁶ Büntelensége miatt halála sem volt emberi, hiszen fájdalom és betegség nélkül történt, és nem vált el a teste a lelkétől, mielőtt felemeltetett volna a mennybe.⁷

A többféle hagyomány⁸ közül az egyik legenda szerint Efezusban halt meg, a másik szerint Jeruzsálemben, a harmadik szerint pedig nem is halt meg, hanem egyszerűen az égbe emelkedett. XII. Piusz pápa *Munificentissimus Deus* kezdetű bullája is „szándékosan használta a »földi életpálya befejezése után« kifejezést a »post mortem« helyett. Az utóbbi ugyanis azt jelentené, hogy a pápa azoknak ad igazat, akik szerint Mária előbb meghalt, azután föltámadott, és azután dicsőült meg. Egyes hittudósok ugyanis úgy vélik, hogy halál nélkül változott át megdicsőültté Mária teste.⁹ A bulla nem akarta eldönteni a vitát. »A mennyei dicsőségbe« kifejezést is szándékosan használta a pápa, mert ez teológiai jellegű, és eleve kizár minden kozmológiai találgatást arról, hogy hol van, a világmindenség mely részében tartózkodik a megdicsőült test¹⁰ – fejti ki a katolikus teológus, majd a következőt is megosztja velünk a mennybevétel dogmájának eredetéről: „A Szentírásban formális bizonyíték nincs, sőt a szent hagyomány is hallgat róla az első négy-öt században. Ettől fogva emlegetik, de csak elszórtan és fantasztikus legendás formában. Ezekből a jámbor hiedelmekből fokozatosan kristályosodott ki a dogma.”¹¹ Egyszóval tisztán megfigyelhető, hogy a népi kegyességből nőtt ki magát kötelező érvényű tanítóhivatali megnyilatkozássá Mária mennybevételének tana; és a fokozatosság nemcsak az eredetére vonatkozik, hanem a témájában is tetten érhető: „Az első olyan Mária-ünnep, amelynek kezdetben a tartalma és elnevezése »dormitio« (el-

szenderedés), de rövid időn belül már az »assumptio« (felvétel) volt, a kiváló *Szt. Sergius pápa* (687–701) pontifikátushoz kötődik.”¹² Tehát először még nem ünnepezték, mivel nem tartalmazza a Szentírás, és ezért nem is volt gyakorlat az újszövetségi egyházban. Pár száz év múlva elkezdtek ünnepegetni szórványosan, majd fokozatosan terjedt az ókori Mária-dogmák bevezetése folytán, de még akkor is csak Mária haláláról volt szó, és nem az elragadtatásáról. Míg végül a 7. századtól már a liturgiában, illetve a 10. századtól a teológiában is megjelent Mária mennybevételének története. Sokkal később, az I. vatikáni zsinaton (1869–1870) merült fel először a mennybevétel tanának dogmaként való megerősítése, de még 80 évet kellett várni annak kihirdetésére. Az ortodox egyházak is hirdetik Mária halálát és mennyei létét, de nem tekintik dogmának.

A kialakult dogmát – most már utólagosan – így támasztják alá: „Az Isten Fiához való hasonlatosság őt minden más teremtménynél inkább jellemezte (széplőtelen fogantatás, biológiai anyaság, a kereszthalál gyötrelmében való részvétel). Ennek a kiválasztottságnak mintegy megkoronázása, hogy az üdvösség teljességét is másképpen kapta meg: rögtön halála után... Ha »széplőtelen fogantatás«-át illetően »előre megváltott« (*praeredempta*), akkor illett, hogy megdicsőülése tekintetében is az legyen.”¹³ Illetve: „Teológiai szempontból a kegyelmi kiválasztással és az istenanyasággal igazolják Mária mennybevételét; ez utóbbi révén Mária testileg mindenkor Krisztushoz kapcsolódik. Krisztus a törvény beteljesítőjeként éppen Mária testi megdicsőítésével teljesíti a negyedik parancsolatot... Mindezzel és még számos egyébvel összefügg az a gondolat is, hogy »Mária a Krisztusban kapott beteljesedett állapota alapján tudja gyakorolni közbenjáró anyaságát az egyház javára.«¹⁴ Bár itt az utóbbi érvelés kapcsán rögtön felmerül az a kérdés, hogy mikor látunk a Bibliában követendő „közbenjáró anyaságot az egyház javára” (amikor is élénk állított példaként egy anya a fiánál jár közben annak híveiért¹⁵)? És miért kéne pont így, ilyen természetfeletti módon kifejeznie Isten Fiának a földi szülei iránt érzett tiszteletét?¹⁶

Az ennyire eltérő és változó „szent hagyományok” azért némi kételkedésre adhatnak okot az egyszeri szemléletben is. Már csak azért is, mert a legfőbb indok, ahogy az előbb olvastuk a dogma alátámasztására, a mariológiai tanok már megszokott körkörös egymásrautaltságán túl a ma divatosá vált közhely: „mert megérdemli”. (Sarkítva ezt a hozzáállást, hogy az élesebb kontraszt által jól láthatóvá váljék az indok tarthatatlansága, azt is mondhatnánk: „Mária volt a legszebb nő, aki a világra született, mivel nincs más nő, aki erre méltóbb lehetne.”¹⁷ De Mária ezen jellegzetességéről furcsamód nem tesz említést egyik újszövetségi irat sem, ahogy Jézus külsejéről sem mond semmit egyik evangélista sem.¹⁸ Ezenkívül azt sem olvassuk, hogy Mária lett volna a legvagyonosabb és legelőkelőbb asszony, vagy a legizlésebben és legcsinosabban öltözködő hölgy, vagy a legfinomabbakat sütő és főző háziasszony, vagy a legkellemesebb és legintelligensebb társalkodónő, vagy a legmegbízhatóbb és legodaadóbb gyermek, vagy a legértelmesebb és legkreatívabb leány, vagy a leggondoskodóbb és legszeretőbb anyuka, vagy a legjobban takarékoskodó és minden házimunkát időben elvégző feleség stb. Ezeket és az ehhez hasonló jó tu-

lajdonságokat időnként a népi kegyesség rendelte jóindulatúan Mária személyéhez, ami egészen egyszerűen mással is megeshet, aki valamilyen módon kiemelkedik/kiemeltetik a tömegeből. Sajnos azt kell mondanunk, hogy ez a célt tévesztett csodálásnak egy hétköznapi formája volt már akkor is,¹⁹ és ma is igen népszerű módszer.) Azt vesszük észre tehát a Jézus anyjával kapcsolatos katolikus tantételek vizsgálata közben, hogy az egyik dogma szüli a másikat, majd az termékenyítőleg hat vissza elődjére, miközben az egész folyamat a megisten(ies)ülő ember eszménye körül forog. Ennyire kreatív és innovatív dogmatikai rendszert talán nem is találunk másikat a kereszténység történetében.

Mária megkoronázása

A katolikus teológia szerint Mária különleges tiszteletet²⁰ érdemel: jogosan jár neki a hódolat és a hála az üdvrendben játszott szerepéért. Egy magyarázat²¹ szerint Máriában hüposztatizált a Szophia (nőnem), ahogy Jézusban megtestesült a Logosz (hímnem). Ezért a 12. századtól elterjedt az a nézet, hogy Mária mennybe emelkedése után a Fiú vagy a Szentháromság vagy az angyalok megkoronázták,²² és ezzel a menny uralkodónőjévé tették a Szent Szüzet. Ő lett így a „*Complementum Trinitatis*”, a Szentháromság kiegészítője. Következésképpen a szentek tiszteletének egyházi gyakorlata (*dulia*) alapján Máriához is fohászkozhatunk (*hüperdulia*²³) és kifejezhetjük tiszteletünket, ami „a keresztény lelkiség jó és hasznos eleme” – a *Lumen Gentium*²⁴ szerint.

Guido Reni: Mária koronázása, 1607

A katolikus egyházi vezetés ennek a gyakorlatnak a támogatásával olyannyira elvékonyította a Mária tisztelete és a Szentháromság tagjainak imádása közötti válaszfalat, hogy az percről percre áttör, amikor olyan sok, Istenhez intézett imához hasonlító „imántra” hangzik el Jézus anyja felé. A hívek ugyanis ezzel a vallásos viselkedéssel nap mint nap olyan helyzetbe hozzák Máriát, mintha mindentudó és mindenütt jelen lévő lenne. Sőt, odáig jutottak egyes kegyességi irányzatok, hogy kijelentették: „a szentháromság archetípusa négyességgé teljeseedik. Mária megkoronázásának keresztény ikonológiája kvaternatív jelképet alkot.”²⁵ A Zsolt 21,4–7-et is ebben az értelemben magyarázzák, bár ez megint úgy tűnik, hogy másról szól valójában, mivel a koronázó és a koronázott is hímnemű az eredeti szövegben.

Aquinói Szent Tamás (1225–1274) szerint²⁶ az angyal köszöntése: „Üdvöz légy», nem egyszerűen megszólítás, hanem magának a mélységes tiszteletnek a kifejezése, mely bizonyítja, hogy egyetlen embert sem tiszteltek az angyalok Márián kívül. »Az égbe felemelt Mária a mennyek országának középpontja, a nagy jel, az asszony, aki előtt a világmindenség hódol, akit a kozmosz ragyogása ölel körül.« Ő a bölcsesség, a szent városnak, a dicsőséges népnek, a szentek gyülekezetének királynője. Ő a »*tabernaculum gloriae*«, »*vasculum vitae*«, »*templum caeleste*«. Ő Libanon cédrusa, amit »Isten cédrusa«-ként említ a zsoltáros (Zsolt 80,11), a Hermon-hegység ciprusa, a próféta szerint az isteni gondviselés jelképe (Oz 14,9), Engedi pálmája, az üdvösséggel elért győzelem jelképe. Ő Jerichó rózsája, a »*rosa mystica*«, a titkos értelmű: Isten szeretett leánya, szeretett anyja és szeretett mátkája.”²⁷ Jézus Krisztus földi anyját megkoronázva így feljebb emelik minden prófétánál, apostolnál, szentnél, pápánál, angyalnál, sőt még a katolikus egyháznál is: Mária „messze fölötté áll minden mennyei és földi teremtménynek” – tartalmazza a *Lumen Gentium*. És erre buzdít a régi szeged-szöregi találós kérdés is:

„Hol magasabb a föld az égnél?
Ott, ahol Szűz Máriát
eltemették!”²⁸

Mindeközben az Ószövetségben nem szerepel női istenség pozitív felhanggal, és ezt a hozzáállást az Újszövetség sem akarja valamiért módosítani. Lehet, hogy nekünk sem kellene! Márpedig egy olyan Mária, amelyik minden hozzát címzett imádságot, akár egyszerre több milliót is meghall és megért, az már minimum félisten. És a félistenek a Bibliában enyhén szólva és mindkét értelemben demitologizálva vannak (2Móz 22,19; 5Móz 6,14; 11,16–17; 17,2–5; 32,16–17; Zsolt 82,1; 86,8; 136,2; Ézs 37,19; Jer 2,11; 10,11; Mk 5,1–13; ApCsel 14,11; 16,16–18; 1Kor 8,4–6; 10,20–23; Gal 4,8–9): azaz vagy nem istenek, vagy pedig gonosz szellemi lények.

Mária az Ég Királynője

A katolikus hittelvek szerint Mária miután felvétetett a mennybe, annak királynője lett: együtt uralkodik Krisztussal a mennyben. „A hittudósok ezt két tételből következtetik: egyik Mária mennybevétele, másik az az istenanyaságból folyó tétel, hogy méltósága felülmúlja az összes üdvözültek,

sőt az angyalok méltóságát.²⁹ „A Maria regina (Királynő) ábrázolásokon Mária trónon ül, fején drágakövekkel v. gyöngyökkel ékes korona, az Istenfiú az ölében v. külön trónon...³⁰

Trónoló Madonna Szent Péter és Szent Pál, valamint Assisi Szent Ferenc és Szent Domonkos ábrázolásával. A csiksomlyói Szent Péter és Pál-templom egykori főoltárának középképe, 1480

Az egyik leggyakoribb megszólítása is ehhez a képhez kapcsolódik: „Madonna (lat. Mea Domina, ol. Mia Padrona, Mia Signora, Mia Donna, ’Úrnőm’):

1. az olasz nyelvben a királynőnek és a legelkelőbb asszonyoknak kijáró megszólítás...
2. a →Boldogságos Szűz Máriának az olasz nyelvből átvett és elterjedt neve és megszólítása, mely királynői méltóságára is utal.³¹

Mária királynői címéhez tartozik még a sok visszhangot keltő „Ég Királynője” elnevezés is. A *Magyar katolikus lexikon* szócikke szerint az „ég királynője (lat. regina coeli):

1. az akkádok →Istár istennője, az ég istenének, Anunak szolgálója, majd felesége; a szépség, a szerelem és a termékenység ajándékozója.
2. A Szentírásban Aquila, Szümmakhosz, Theodotion fordításai és a Vg szerint Jer 7,18 és 44,17–19.25: az ég királynőjéről és a Vg szerint Jer 44: a LXX is ég királynőjét olvas. Az ég királynőjének tisztelete Manassze idején (Kr. e. 687–642) Júdeában annyira elterjedt, hogy Jozija (640–609) sem tudta kiirtani. Az ég királynőjét főleg az asszonyok tisz-

telték tömjén, sütemények és italfélék fölládozásával (Jer 7,18; 44,17). A fölládozott süteménynek vsz. csillag formája volt (vö. 44,19). Jeruzsálem pusztulásában a nép az ég királynője tiszteletéért kapott büntetést látta (Jer 44,15).

3. A →Boldogságos Szűz Mária megszólítása.³²

Amint látjuk, a katolikus teológiának nem okoz gondot egy a Bibliában szereplő pogány istennőnek a megszólítását később Jézus Krisztus anyjára vonatkoztatni. A keresztény és a nem keresztény fogalmak egy(ség)esítésének fő történelmi okaként azt a „missziós” igyekezetet említhetjük meg, ami szeretné megkönnyíteni a különböző népeknek a „Jézus-kultúra” átvételét a saját pogány elemeik újrahasznosításával.³³ Ezt a gyakorlatot láthatjuk kirajzolódni Mária felemelkedésében is.

A történelem során a Holdat (megszemélyesítve) sokszor tekintették az „Ég Királynőjének” (1Móz 1,16–18; 5Móz 17,2–5), ami a Szentírás szerint nem volt tetszésére a Teremtőnek (Jer 7,16–20; 44,15–23). Az összes női attribútum (például szüzesség, anyaság stb.) elsődleges forrásának és megtestesítőjének tartott „Nagy Anya”-kultusz társítva a Föld mellékbolygója vagy a Vénusz képével a pogány istennők közös eredetének tekinthető.³⁴ Minden ilyen anyaistennő (például Istár³⁵) így megfeleltethető az ég királynőjének (Jer 44,16–19), Asérának³⁶/Astóretnek³⁷ (1Kir 18,19), aki Baal³⁸ (jelentése „úr”, „gazda”³⁹) feleségeként is megjelenik a Bibliában (Bír 2,13; 10,6; 1Sám 7,3–4; 12,10; 1Kir 11,5; 2Kir 23,13). Ez a szinkretista Mária-kép terjedt el a kereszténység politikai alapú területfoglalása következtében az egész világon, mivel a legtöbb népnél már eleve létezett egy markáns anyaistennő-kultusz.

Így az egyetemes anyaistennő imádata új nevet kapott⁴⁰ és új teret nyert. De ez nem volt eredetileg a keresztény hitrendszer alapeleme, és ezért nem is olvasunk semmi hasonlóról Isten akarataként sem az Ószövetségben, sem az Újszövetségben. Csak a 4. századtól látjuk, hogy felmerül Mária istenségének kérdése.⁴¹ Ahogy a krisztológia a herezisektől való elhatárolódás folyamán kristályosodott ki, úgy a mariológia éppen azok bevonása által állt össze. Az anyaistenség⁴² tiszteletének integrálása Mária személyébe a katolicizmusban így nem tekinthető üdvös útnak, ugyanis minden egyes pogány elemnek a megjelenésekor a keresztény értékek csorbulnak, és a hangsúly fokozatosan eltolódik. Az egyik ilyen jellemzője a „tengely eltolódásának” az érzelmi alapú női vezetés hangsúlyozása, aminek negatív hatásairól nemcsak a Biblia első lapjain olvashatunk (1Móz 3,6), hanem a későbbiekben is (1Kir 11,1–8).

Napba öltözött asszony

A napba öltözött asszony (Jel 12,1) is Mária a római katolikus terminológia szerint. Az Ég Királynőjével ellentétben ez a szereplő pozitív jelenség a Szentírásban. Mivel a kígyót, a bűn jelképét az ábrázolásokon a napba öltözött asszony a félholdon állva tapossa el, így nemcsak az eretnekek és a pogányok legyőzésének illusztrálásaként értették a képet, hanem a török elleni harcban természetfeletti segítségként is próbálták felhasználni. IV. Sixtus pápa (1471–1484) például búcsúkiáltással ruházta fel a napba öltözött asszony valamennyi ábrázolását, és a Szent Szűzhez való imára buzdította a hithű egyháztagokat.⁴³ „A Patrona Hungariae – Regnum

Szent János evangélista látomása a napba öltözött asszonyról, oltárszárny hétköznapi oldalának részlete, Szentbenedek, 1510–1520

Marianum koncepció belső fejlődése jól nyomon követhető a képzőművészetben. Ábrázolásában lényegében a napba öltözött asszony stíluselemei olvadtak össze a Magyarok Nagyasszonyának hagyományos középkori ikonográfiájával.²⁴

A napba öltözött asszony a történelem folyamán tehát elég erősen harcos, politikai és nemzeti jelleget öltött, attól függetlenül, hogy eredeti helyzetében (Jel 12) nem volt támadó attribútuma, és egy néphez sem lehetett kötni konkrétan. Ha mindenáron egy népet akarunk mögé tenni, akkor vagy a zsidóságot lehetne (mivel a Jelenések könyvének szerzője is zsidó volt és rengeteget építkezik a zsidó hagyományból), vagy pedig a mennyei állampolgárokat, a nemzetközi keresztényeket, akik között éppen úgy volt szkíta és görög, mint zsidó (Kol 3,11).

Mária azonosítása a Jel 12-ben lévő asszonnyal amúgy is megkérdőjelezhető, mivel az előforduló szimbólumok (12 db csillag, egy nap és egy hold) a Bibliában egyedül József álmában jelentek meg (1Móz 37,9–11), és magyarázatuk pár fejezettel később valóra is vált (1Móz 42,6). Ezért a napba öltözött asszonyt Izraellel⁴⁵ szokták azonosítani, aki az egyház anyja (Gal 4,26) és Isten menyasszonya/felesége.⁴⁶ Óáltala kerül a világba a Megváltó, akit a sárkány/kígyó/sátán el akar pusztítani, de ahogy az ősevangéliumban sem (1Móz 3,15), így itt

sem (Jel 12) az asszony harcol a kígyóval, hanem az asszony utóda(i), illetve az angyalok. Vagyis ha egyenlővé is tesszük Máriát a napba öltözött asszonnyal, akkor sem mondhatjuk egyikre sem, hogy a kígyót/sátánt/sárkányt le tudná győzni.

Mária felismerését a napba öltözött asszonyban tehát ugyanaz az igény indukálja, amit az Ég Királynőjénél is látunk, miszerint a férfi istenség mellett női párt akar látni a néplélek a már megszokott pogány panteon mintájára. Míg a Szentírás Isten társaként a kiválasztott népet határozza meg, aki által testközlel mutatja meg hatalmát és értékrendjét a földön (vertikális „férfi-női” kapcsolat), addig a környező népek mitológiai egy egymástól elkülönülő, de hasonlóan működő isteni és emberi szintet különböztetnek meg (horizontális férfi-női kapcsolat). Továbbá Mária felemeltetése esetében a megisten(ies)ülő embert látjuk, ezzel szemben a Bibliában az emberként alászálló Istent.

Összefoglalás

Kezdetben röviden áttekintettük Mária mennybevételének dogmáját és annak bizonytalanságait. Majd az ebből adódó királynői címét vizsgáltuk és az így kapott hatalmát a katolikus tanítások szerint. Végül pedig egy különleges újszövetségi képpel foglalkoztunk: a napba öltözött asszonnyal. Mindegyiket összevetettük a Szentírással, és a különbségeket értékelve következtetéseket vontunk le a Mária-tisztelet eredetét illetően. Kétséggkívül azt tudjuk, hogy a Biblia milyen véleménnyel van az Ég Királynőjének kultuszáról, és az említett igehelyeken utánanézhettünk, hogy hova sorolta és mivel büntette annak gyakorlóit.

Felmerül tehát a kérdés: Mit gondoljunk Mária megkoronázásáról? Hiszen amikor Isten a Föld nevű bolygón járt, akkor nem hagyta, hogy megkoronázzák se a kísértőnek (Lk 4,5–8), se a népnek (Jn 6,15). Ha viszont ezt az eseményt nem tekintjük többnek kegyességi gyakorlatnál, akkor felvetődik az a kérdés, hogy ki is koronázta meg valójában Máriát, és milyen jelentősége van ennek?

Az is izgalmas kérdés, hogy Mária ezáltal kiken és milyen módon uralkodik? Ha ugyanis nem mindenható, nem mindent látó, nem mindent halló és nem tud mindenhol jelen lenni... akkor mit láthat a világból? Mit hallhat a világból? Mit tehet a viláért, és azt is hogyan?

A leglényegesebb felvetés ezek után, hogy miért is kellene egyáltalán elméletileg tisztelni, gyakorlatilag imádni Máriát? A tanítóhivatali válasz a következő: „Eszert Istent a legnagyobb tisztelet illeti meg, de ő azt akarja, hogy tiszteljük őt a teremtményeiben is, nevezetesen a teremtés csodálatos műveiben, a megváltás tetteiben és szentjeinek tevékenységében.”⁴⁷ Ez inkább egy panteista vagy panenteista világképben gondolkodó ember magyarázatának tűnik számomra, és nem egy keresztény teológus szavainak. Hát hogy lehetne egy gyíkban tisztelni Istent animizmus és bálványimádás nélkül? Istent lehet tisztelni a gyík szépségéért, fürgességéért, bájosságáért stb., de a gyíkot magát nem, még akkor sem, ha az Isten teremtménye, mert az a cél elvétése lenne, ami a Szentírás szerint bűn (ApCsel 14,11–18; Róm 1,22–25; 2Móz 20,3–5; 5Móz 4,16–19).

Ebben a tanulmányban is megfigyelhettük azt a jelenséget, hogy amikor az „Istenanya” alakja növekedésnek indult az egyháztörténelem folyamán, az Istenember alakja ezzel

arányosan elkezdett csökkenni. Úgy látom a Bibliában (Jn 14,25–26; 16,6–15), hogy ezt a szerepet Isten a Szentléleknek szánta, és nem Jézus földi anyjának. Éppen így adta át korábban Keresztelő János is a helyet Jézusnak (Jn 3,30). És nézzük meg, hogy mivel indokolta ezt (Jn 3,31): aki a mennyből/feleülről jön, az minden földi felett áll. Jézus szerint János volt a legnagyobb, aki asszonytól született (Lk 7,28), vagyis csak Jézus, az Istenember követhette, aki mérték nélkül kapta a Lelket (Jn 3,34), és akinek az Atya kezébe adott mindent (Jn 3,35). Tehát Jézust sem követhette egy földi személy, csakis Isten Lelke (aki még annyira sem volt földi, mint a Fiú), ahogy ezt ő előre el is mondja (Jn 14,15–18; 15,26–27). Ha szemünk előtt tartjuk ezt az igazságot, akkor rögtön érthetlenné és lényegtelenné válnak a Mária-jelenések, és így az azokban való komolyabb elmélyülés igénye is megkérdőjelezhető dogmatikai szempontból. Ugyanis, ha Isten akart Márián keresztül üzeni, azt megtette még Mária életében, mint ahogy az apostoloknál is. Most meg azokon keresztül üzen, akik itt élnek közöttünk, Jézus testén keresztül. Isten sohasem akart az elhunytakkal üzeni senkinek sem (Lk 16,27–31).

Jegyzetek

1. „...a Mária-tiszteletet kevesebb dogmatikai kötöttség határolta be, mint Krisztust és általában az isteni Személyeket érintő tematikát, így a kultusz szabadabban bontakozott ki, több önállóságot engedve a köréje fonódott ikonográfiának.” (Dávid Katalin: *Egy asszony, öltözete a Nap* [Budapest: SZIT, 2008] 7. o.)
2. Jacques Duquesne: *A szűznek neve Mária* (Budapest: Officina '96, cop. 2006) 5. o.
3. Ugyan a szakirodalomban megkülönböztetik Jézus „mennymenettelét” és Mária „mennyebevételét” mint kifejezéseket, de a mindennapi gyakorlatban, a művészetekben és a lelkeségi irodalomban a két kifejezés összemosódik, és minden további nélkül beszélnek és írnak „Mária mennymenetteléről”.
4. „Életének befejezése után Mária mindenestül és osztatlanul felvétetett Isten minden földi valóságot beteljesítő dicsőségébe. E hitbeli meggyőződés bibliai megalapozása nem tud kifejezett szentírási szavakra hivatkozni... Kihirdetése nem elsősorban egy vitás kérdésben hozott tanítói hivatali döntést rögzített. Ez a meggyőződés mélyen benne gyökerezett az egyház vallási hitérzékében. Csakúgy, mint a szeplőtelen fogantatás dogmája esetében, itt is Isten tiszteletének fokozása és Mária dicséretének megvallása volt a cél.” (A katolikus dogmatika lexikona [Budapest: Vigilia, 2004] 457–459. o.) Vagyis megint egy olyan dogmáról beszélünk, ami nem szükségszerűen következett a Szentírásból, és nem is éles hitviták keresztüztüében érlelődött, mint például a Krisztussal vagy a Szentlélekkel kapcsolatos kijelentések. Ezért is szokták a mennyebevétel és a szeplőtelen fogantatás dogmáját „luxusdogmáknak” nevezni.
5. Mivel a Bibliából semmit sem tudhatunk meg Mária további életéről az ApCsel 1,14-et követően, így ebben a kérdésben a szent hagyomány egymásnak ellentmondó változataira hagyatkozhatunk (megjegyzem, hogy Jézus keresztre feszítésekor minimum a változó korban volt Mária, nem beszélve az újszövetségi iratok lejegyzésének időpontjairól, így több mint kérdéses, hogy egy ilyen csoda eseményt – mint a mennyebevétel – miért nem említenek egy ilyen fontos személyiséggel kapcsolatban, mint az „Istenanya”). Origenész (184–254), Efrém (306–373), Nüsszai Gergely (335–394), Ágoston (354–430) és Jeromos (347–420) is említi Mária halálát, ahogy a keleti területekről induló „assumptióapokrifek”, illetve „transitusapokrifek” is erről szólnak, miközben egyéb legendák Mária üres sírjáról vagy a halála nélküli elragadtatásáról regélnek. Általában azért a többség (keleten és nyugaton egyaránt) a Szent Szűz halála és feltámadása mellett teszi le a voksát – ezzel is mintaként másolva Isten Fiának példáját és tekintélyét.
6. „Az egyház hite szerint Mária számára már adva van mindaz, amit minden ember számára remélni kell: az üdvösségre jutott, elveszíthetetlen, testi mivoltunkban beteljesült élet a háromságos egy Istennel való közösségben... Isten kegyelmében kezdeményezte az ember üdvösségét: ez adja meg a lehetőséget Mária eszkatologikus, teljes emberi mivoltát érintő beteljesedésének.” (A dogmatika kézikönyve. 2. köt. [Budapest, Vigilia, 2000] 193. o.) Amint ennél a dogmánál is tapasztaljuk, ha nem marad más érv, akkor Isten szuverén akarata hivatkoznak. Mindazonáltal azért így is felmerülnek kérdések, hogy a katolikus gondolatmenet szerint akkor Mária hogyan előzte meg Énokot (1Móz 5,24; Zsid 11,5–6) vagy Illést (2Kir 2,1–11), aki Mózesrel (5Móz 34,5–6; Júd 9) együtt megjelent Jézusnak és a három kiemelt tanítványnak még Mária halála előtt (Mk 9,4)! Hiszen az ő testük sem volt már a földön/földben.
7. http://lexikon.katolikus.hu/M/Mária_halála.html, letöltés: 2016. 07. 13.
8. „...amikor Szt. Tamás apostol megpillantja az égbe emelkedő Szent Szűzet, aki ledobja neki ruhájának övét, amellyel az apostolok szentséges testét a temetés előtt felövezték. Az öv jelképi értelmezése ősi időkre vezet vissza. Claudia Quinta Vesta-szűzről jegyezték fel, hogy szűzi tisztaságának erejét bizonyította, amikor egy bajba jutott, zátonyra futott hajót övével húzott ki a partra, és mentette meg utasainak életét. Az öve volt szent szüzességének jelképe, annak az erőnek, amit ez a tisztaság hordoz. Szt. Ágoston megemlékezik erről »De civitate Dei« című munkájában, és a szűzi tisztaságban rejlő hatalmat látja benne. ... [Az öv az] egyik legtiszteltebb Mária-ereklyének számított a korai időktől. Az 5. század körül már úgy tekintettek rá, mint a mennyebevétel tárgyi bizonyítékára, és Mária irántunk érzett irgalmasságát látták benne, aki ezzel is jelezni akarta felénk, földön élők felé, hogy minden erejével és hatalmával védelmezni akar bennünket a ránk támadó gonosszal szemben.” (Dávid, 263. o.) Azután tudunk még Mária „megszerzett és megőrzött” hajáról, ruhájáról, fátyláról, cipőjéről, tejéről, sőt még eljegyzési gyűrűjéről is.
9. „Szűz Mária teste nem maradt ránk – felvétetett a mennybe –, de a középkor mégis tudott nem egy Mária-ereklyéről. Volt, ahol ruháját mutogatták, másutt haját vagy kis üvegcsében tejét. De a leghíresebb ilyen Mária-emlék-ereklye a Szent Szűz názáreti háza volt. A legenda szerint angyalok vitték át először Dalmáciába, majd Fiume mellé, innen másfél év múlva az olasz Lorettóba röpültek vele. Ez a 13. század végén történt.” (Söveges Dávid: *Fejezetek a lel-*

- kiség történetéből*. 1. köt. (Pannonhalma; Bencés, 2007) 253. o.) Jó példa ez arra, hogyan oldották meg a kreatív legendáírók, hogy akár az eltérő történetek is idővel összefüldjenek és kiegészítsék egymást. Természetesen ezt nem tudták megtenni Mária halálával, hiszen csak egy helyen tudott meghalni és felemeltetni.
10. Előd István: *Katolikus dogmatika* (Budapest: SZIT, 1983) 645–646. o.
 11. Uo. 646. o.
 12. Dávid, 270. o.
 13. Előd, 646. o.
 14. *A katolikus dogmatika lexikona*, 458. o.
 15. Talán ami a leginkább közel van ehhez a helyzethez a Szentírásban, az 1Kir 2,13–25-ben található. Viszont ez az eset egyáltalán nem nevezhető eredményesnek, hiszen a király alattvalójának nemcsak a vágya nem teljesült, de az életébe is került, hogy kérésével a király anyjához fordult.
 16. Az evangéliumokban egyébként láthatjuk, ahogy Jézus ki-fejezte tiszteletét földi szülei iránt többször is (Lk 2,51–52; Jn 19,26–27): ifjúkorában engedelmeskedett nekik, felnőttként pedig gondoskodott róluk. Jézus ebben is példát mutatott nekünk olyan módon, ahogy mi is meg tudjuk tenni.
 17. Az Énekek énekét ugyan allegorikus olvasatban próbálják erre is felhasználni, de ez a kezdeményezés kicsit erőtlennek látszik, mivel a szerző több helyen is testi kapcsolatra utal a műben, ami több tekintetben sem helyénvaló a fiatal Mária és az örökkévaló Szentháromság-Isten találkozásának bemutatására, ha el akarjuk kerülni a görög-római istenképekhez való hasonlatosságot.
 18. A Fiúnál egy esemény kapcsán fordul elő a külső jellemzés, és ez éppen hogy nem a szépségről szól, hanem a szenvedésről (Ézs 50,6; 52,14). Isten ugyanis nem a külsőt (1Sám 10,23–24), hanem a belsőt nézi (1Sám 16,7). Egyébként pedig ez a tulajdonság ráadásul nem is határozható meg abszolút mértékben, hiszen például valakinek a kék szemű, szőke hajú emberek a legszebbek, és van, akinek a barna hajú, barna szeműek.
 19. Az ApCsel 14,11–18-ban látunk egy ilyen esetet, ahol Pálnak és Barnabásnak meg kellett fékeznie az őket istenítő embereket. Ez az, amit Mária már nem tud megtenni: lebeszélni a híveit arról, hogy hozzá fohászkozzanak stb. Ezért is kérdőjelezhetőek meg a Mária-jelenések, főleg azok, amelyek elmélyülésre készítetnek a Mária-kultuszban, mert a valódi Mária sem hagyná, hogy Isten helyett neki adjanak dicsőséget.
 20. „A Mária-tisztelet a hívő ember nagybecsülését kifejező válasza Mária üdvtörténeti küldetésére; a Mária személyére irányuló tiszteletet abszolútnak, a képekre és a szent helyekre vonatkozó tiszteletet relatívnak nevezjük. A Mária-tisztelet a bizalom, a hála, a tisztelet, a fohász és a közbenjárás kérésének aktsaiban fejeződik ki. Ezek alakítják ki a liturgiát (különösen a Mária-himnuszokat) és az igen sokszínű népi Mária-tiszteletet (a művészetet is beleértve). A Mária-tisztelet ezeken a külső formákon kívül Mária példájának követésében is kifejeződik; Mária segítséget nyújt és mutat Krisztus követéséhez... A Mária-tisztelet máig gyakorolt formái a rózsafüzér, a zarándoklat és a Máriának történő felajánlás.” (*A katolikus dogmatika lexikona*, 463–464. o.)
 21. Cselényi István Gábor: *Isten anyai arca?* (Budapest: Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság, 2007).
 22. „Mária iránti történelmi tisztelet igénye fogalmazta meg a koronázást – ezért ikonográfiájának nemcsak megvalósulása, hanem gyökere is az elmélkedés, az irodalom és a művészet volt... És még valamit a témához, ami szintén a Szent Szűz felé irányuló különleges tiszteletet tanúsítja. Ősi szokás az egyházban, hogy egyes kiemelkedő jelentőségű Mária-képet, -szobrot a hívő közösség megkoronáz, adekvát szertartás keretében valóságosan feldíszíti egy diadémmal... *III. Szt. Gergely...* az Üdvözítő, Isten anyja és minden szentek tiszteletére koronázta meg a Szent Szűz képét. A szokás általánossá vált az évszázadok folyamán, elsősorban a búcsújáró helyek csodákhoz kötött kultuszképeit érintve... Egyik legkiemelkedőbbje ezeknek a csík-somlyói ferences templom kegyszobra, vagy említhetjük a szegedi ferencesek Havi Boldogasszony templomának napba öltözött asszonyát... Érdemes megemlítenünk, hogy a szeplőtelen fogantatás dogmájának kihirdetésekor, 1854-ben hivatalosan megkoronázták a S. Pietro kanonokjainak kápolnájában lévő Immaculata-oltárképet is, amelyet a dogma ötvenedik évfordulóján, 1904-ben kiegészítettek a Jelenések könyve napba öltözött asszonya tizenkét csilagból álló koronájára utalva tizenkét briliáncsillaggal.” (Dávid, 292–296. o.)
 23. Mária tiszteletén kívül az újabb teológia megkülönbözteti József tiszteletét is – aki több, mint szent, de mégsem „Szent Szűz” (pedig a jelenlegi főálláspont szerint szüzeségi fogadalmat tett, így akár annak is lehetne nevezni...) – a *protodulia* kifejezéssel.
 24. 1964. november 21-én a II. vatikáni zsinaton kihirdetett dokumentum.
 25. Baji Lázár Imre: Mária-felejtés. *Kortárs* 44/1. 87. o.
 26. Aquinói Szent Tamás: *Előadások a Hiszekegyről, a Miatyánkról és a tízparancsolatról* (Budapest: Seneca, 1994) 174. o.
 27. Dávid, 275. o.
 28. Az Ézs 14,13–14 viszont arra figyelmeztet, hogy Isten nem nézi jó szemmel az ilyen jellegű felemelkedést.
 29. Előd, 648. o.
 30. [http://lexikon.katolikus.hu/B/Boldogságos Szűz Mária.html](http://lexikon.katolikus.hu/B/Boldogságos_Szűz_Mária.html), letöltés: 2016. 07. 13.
 31. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Madonna.html>, letöltés: 2016. 07. 13.
 32. [http://lexikon.katolikus.hu/E/ég királynője.html](http://lexikon.katolikus.hu/E/ég_királynője.html), letöltés: 2016. 07. 13.
 33. „Népeik szokásaiból és hagyományaiból, bölcsességéből és tudományából, művészetéből és alkotóképességéből fölhasználják mindazt, ami képes megdicsőíteni a Teremtőt, szemléltetni az Üdvözítő kegyelmét, és alkalmas az élet keresztény berendezéséhez.” (A II. vatikáni zsinat *Ad Gentes* kezdetű dekrétuma az Egyház missziós tevékenységéről, 22. pont, 1965. december 7.) *II. János Pál* is megerősíti ezt a hozzáállást: „Az Egyház beilleszkedése a népek kultúrájába nagyon időigényes folyamat. Nem csupán külső alkalmazkodásról van itt szó, mert a beépülés »az emberi kultúra valódi értékeinek belső átítatását jelenti azáltal, hogy a kereszténység a maga körébe vonja azokat, valamint a kereszténység begyökereztetését a különböző

- kultúrákba.« ...Ezzel a beépüléssel az Egyház... be is kapcsolja a népeket kultúrájukkal együtt a saját közösségébe, ezzel átadja nekik saját értékeit, miközben átveszi az ő értékeiket, és meg is újítja azokat.” (*Redemptoris Missio* kezdetű enciklika, 52. pont, 1990. december 7.)
34. <http://www.maatkara.extra.hu/oristenek/astarte.htm>, letöltés: 2016. 07. 13.
35. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Istár>, letöltés: 2016. 07. 13.
36. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Asera>, letöltés: 2016. 07. 13.
37. <http://www.hebraisztika.hu/site/pageprocess.htm?id=619>, letöltés: 2016. 07. 13.
38. <http://www.asszirilogia.hu/site/pageprocess.htm?id=480>, letöltés: 2016. 07. 13.
39. A „gazda” szót a Biblia alkalmazza Istenre (Mt 20,1–16; Lk 20,9–16; Jn 15,1–8) és más szellemi hatalmakra (Mt 12,43–45; Mk 5,8–9) is az emberrel kapcsolatban.
40. „...az mit azért az Pogány Cibeléről mondot, méltábban mondhattuk mi az mindenható Istennek Szent Annjáról, az Boldogságos Szűz Máriáról azt, hogy nem lehet üdvösséges kimulása ez Világból annak, az ki Bóldogságos Szűzet nem tiszteli, mert ugyan-is Isten ellenségévé léssen az, valaki az ő Szent Annjával ellenkezik; méltó tehát ahoz folyamodnunk...” (Esterházy Pál: *Az Boldogságos Szűz Maria szombatya* [Nagy Szombat: Hörmann János, 1701] 21. o.)
41. Emlékezzünk vissza, hogy már Mária felsőbbrendűségét is kereken tagadja Jézus (Mt 12,46–50): azaz mindenki, aki Isten akaratát cselekszi, ugyanazon a szinten van, mint Mária.
42. „Női istenség, az ős-, majd újkőkori kultikus élet központi figurája. Az ősi eredet, az egyetemes anyaság, a nőiesség, az életerő, a termékenység és a természet szimbóluma. A különböző kultúrákban számos elnevezéssel illeték, például Földanya, Magna Mater, Nagy Istennő, Nagy Tehén. A szülés és szoptatás által az élet eredője és fenntartója; már ősi ábrázolásain is a női nemiség jegyeinek hangsúlyozása látható... A Sors és Idő feletti hatalommal is rendelkezhet (Moirák/Párkák)... Az anyaság és a csecsemők védelmezőjeként tisztelték, a bűnök elengedéséért és a szenvedések
- enyhítéséért imádkoztak hozzá... Az ortodox és katolikus kereszténységben az anyaistennő gondoskodó-védelmező funkciója és az ehhez kapcsolódó hagyományos szimbólika Szűz Mária, az Isten anyja kultuszában él tovább.” (*Szimbólumtár* [Budapest: Balassi, cop. 2005] 45–46. o.)
43. „Az itt leírt imádságot IV. Sixtus pápa adta ki, és annak, aki azt a Napban megjelenő/öltözött Boldogságos Szűz Mária képe előtt áhítatosan elmondja, tizenegyezer évi igazi bűcsút engedélyez.” (*Boldogasszony ága* [Budapest: SZIT, 1991] 124. o.)
44. Soós Sándor: *Csíksomlyó* (Szentendre: Pest M. Múz. Ig., 1996) 55. o.
45. *A Biblia ismerete*, 8. köt. (Budapest: KIA, 2008) 410. o.
46. A Jelenések könyvében nem is találkozunk többet ezzel az asszonnyal, csak a nagy paráznával, aki a „sátán kedvese” (Jel 17,1–5), illetve a Bárány menyasszonyával, aki a gyülekezet (Jel 21,9).
47. Leo Scheffczyk – Anton Ziegenaus: *Mária az üdvtörténetben* (Budapest: SZIT, 2004) 53. o.

VÁLOGATÁS

AZ ELMÚLT HUSZONÖT ÉV
LEGJOBB ÍRÁSAIBÓL